

แนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการกับปัญหาเรื่องช่องว่าง¹

Enactivism and the Gap

พงศ์ศิริ ศรีวรรณะ

Pongsiri Sriwantana

นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PhD Student, Department of Philosophy, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

[Received: 05/04/2565 Revised: 11/06/2565 Accepted: 20/06/2565]

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการปกป้องการอ้างเหตุผลของแนวคิดแนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบสร้างตนเองโดยอิสระ จากข้อโต้แย้งของแนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบรับสัมผัสและเคลื่อนไหวเนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าทั้งคู่ต่างมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างระหว่างการมีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางกายภาพกับการมีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์ และแม้ว่าทั้งคู่พยายามแก้ปัญหานี้ด้วยการอ้างว่า ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางกายภาพที่เชื่อมโยงกับความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์ ไม่ใช่ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของสมอง แต่เป็นความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามมีข้อถกเถียงระหว่างสองแนวคิดนี้ว่า ร่างกายที่เป็นส่วนหนึ่งของปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว ควรเป็นระบบที่มีความสามารถสร้างตัวตนหรือไม่ ในขณะที่แนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบสร้างตนเองโดยอิสระให้ความสำคัญกับความสามารถเรื่องการสร้างตัวตน แต่แนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบรับสัมผัสและเคลื่อนไหวแย้งความเห็นดังกล่าวด้วยการอ้างความคิดเรื่องความสามารถปรับตัว

Abstract

This paper tries to defend autopoietic enactivism from a set of arguments against it put forward by sensorimotor enactivism. Due to the fact that both positions aim to solve problem of the gap between our knowledge of physical facts and our knowledge of phenomenal facts. Even though both of them try to counter this problem by asserting that

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

knowledge of phenomenal facts relating to knowledge of phenomenal facts is supposed to be knowledge of interactions between the body and its environment rather than any knowledge of brain process, there is a set of internal controversy concerning whether the body in the alleged interactions should be a kind of self-production system. While autopoietic enactivism answers it in positive way, sensorimotor enactivism argues against it by use the idea of adaptivity.

บทนำ

ศาสตร์แห่งการรู้คิด (cognitive science) กระแสหลักพยายามอธิบายลดทอนปรากฏการณ์ทางจิตเป็นปรากฏการณ์ทางกายภาพ เช่น กระบวนการทำงานของสมอง ความรู้ที่ได้จากวิธีการดังกล่าวเป็นความรู้เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของปรากฏการณ์ทางจิตที่อธิบายจากมุมมองบุคคลที่สาม แต่ก็ปฏิเสธได้ยากว่าในด้านหนึ่งแล้ว ความรู้เกี่ยวกับความรู้สึกตัว (consciousness) อาจไม่สามารถอนุมานหรืออธิบายได้จากความรู้ทางกายภาพทั้งหมด เนื่องจากปรากฏการณ์ทางจิตเช่น ความรู้สึกตัว เป็นประสบการณ์เชิงอัตวิสัยที่ได้มาจากมุมมองบุคคลที่หนึ่ง การศึกษาปรากฏการณ์ทางจิตจึงทำให้เกิดปัญหาที่เรียกว่า “ช่องว่าง” (gap) ซึ่งเป็นช่องว่างระหว่างความรู้เรื่องกายภาพกับความรู้เกี่ยวกับความรู้สึกตัว

ศาสตร์แห่งการรู้คิดกระแสหลักพยายามแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างบนข้อสมมติว่าจิตคือกระบวนการทำงานของสมอง แต่กลุ่มแนวคิดแบบเอ็นแอคทีวิซึมหรือแนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการ (enactivism หรือ enactive approach (EA)) เสนอแนวทางที่แตกต่างออกไปในแง่ที่ว่า เราควรเข้าใจการรู้คิดและความรู้สึกตัวว่าเป็นกระบวนการของปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสมอง ร่างกายและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามแนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบสร้างตนเองโดยอิสระ (Autopoietic Enactivism (AE)) เช่น อีวาน ทอมป์สัน (Evan Thompson) , เอซีเคียวส์ ดี เปาโล (Ezequiel Di Paolo) และแนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบรับสัมผัสและเคลื่อนไหว (Sensorimotor Enactivism (SE)) เช่น เควิน โอเรแกน (J.Kevin O'Regan) มีข้อถกเถียงกันในประเด็นที่ว่า ข้อเสนอเรื่องความสามารถสร้างตัวตนของ AE มีความจำเป็นหรือไม่ต่อการแก้ปัญหาเรื่องช่องว่าง²

²นอกจากนี้ยังมีแนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่งที่ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวในบทความนี้ คือ แนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบถึงรากถึงโคน (Radical Enactivism) เช่น แดเนียล ดี. ฮัทโท (Daniel D. Hutto)

บทความนี้ต้องการปฏิเสธข้อแย้งของ SE ที่ว่า ลักษณะอัตตาณัติของระบบที่มีการรู้คิด มาจากการที่ระบบมีความสามารถปรับตัว โดยไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานบนความสามารถสร้างตัวตนตามข้อเสนอของ AE ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยเห็นว่า “หุ่นยนต์” ที่ SE อ้างเหตุผลว่าเป็นระบบที่มีการรู้คิดเพราะมีความสามารถปรับตัว โดยไม่จำเป็นต้องมีความสามารถสร้างตัวตนนั้น มีลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบ (หุ่นยนต์) กับสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นการรู้คิด โดยบทความนี้ในส่วนแรกจะอธิบายที่มาของปัญหาเรื่องช่องว่าง ส่วนที่สองจะอธิบายข้อเสนอในการแก้ปัญหारेื่องช่องว่างของแต่ละแนวคิด ส่วนที่สามจะวิเคราะห์ข้อถกเถียงระหว่าง AE กับ SE และส่วนสุดท้ายจะนำเสนอข้อวิจารณ์ของผู้วิจัย

1. ปัญหาเรื่องช่องว่าง

ข้อแย้งสำคัญประการหนึ่งต่อแนวคิดกายภาพนิยม (physicalism) ได้แก่ ปัญหาเรื่องช่องว่าง ปัญหาเรื่องช่องว่างหมายถึงการมีช่องว่างในความสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติทางกายภาพกับคุณสมบัติทางจิต เดวิด ชาล์เมอร์ส (David Chalmers) ได้วิเคราะห์และแบ่งปัญหาช่องว่างเป็นสองประเภท ได้แก่ ปัญหาช่องว่างทางญาณวิทยา (epistemic gap) และปัญหาช่องว่างทางภววิทยา (ontological gap)³ บทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะรูปแบบการอ้างเหตุผลของปัญหาช่องว่างทางญาณวิทยา ซึ่งเป็นข้อถกเถียงที่สำคัญในกลุ่ม EA

แนวคิดกายภาพนิยมทางจิตปรัชญาเห็นว่า จิตมีคุณสมบัติทางกายภาพเป็นพื้นฐาน และอธิบายได้ด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เช่น ศาสตร์แห่งการรู้คิด อย่างไรก็ตาม มีข้อแย้งว่า คุณสมบัติเกี่ยวกับจิตเรื่องความรู้สึกตัว (consciousness) เช่น คุณสมบัติเชิงปรากฏการณ์ (phenomenal properties) หรือ คอวลีเย (qualia) ไม่สามารถอธิบายด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ว่ามีเอกลักษณ์เดียวกันกับคุณสมบัติทางกายภาพ หรือกล่าวได้ว่ามีช่องว่างทางญาณวิทยาระหว่างความรู้เรื่องกายภาพกับความรู้เกี่ยวกับความรู้สึกตัว การอ้างเหตุผลแบบนี้เป็นการแย้งโดยชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของแนวคิดกายภาพนิยมเฉพาะประเด็นที่ว่า วิทยาศาสตร์สามารถอธิบายได้ว่าจิตมีคุณสมบัติทางกายภาพเป็นพื้นฐาน แต่ปัญหาเรื่องช่องว่างทางญาณวิทยานี้ไม่ได้แย้งแนวคิดกายภาพนิยมในประเด็นที่เสนอว่า จิตมีคุณสมบัติทางกายภาพเป็นพื้นฐาน

การอ้างเหตุผลเรื่องช่องว่างทางญาณวิทยาแสดงให้เห็นว่า มีความล้มเหลวของการถ่ายทอดความจริงทางญาณวิทยา (epistemic entailment)⁴ จากความจริงทางกายภาพ (physical truth (P)) ไปยัง

³ David J. Chalmers, *The character of consciousness*. (New York: Oxford University Press, 2010), p.109

⁴ Ibid., p.109.

ความจริงทางปรากฏการณ์ (phenomenal truth (Q)) การถ่ายทอดความจริงทางญาณวิทยามีลักษณะก่อนประสบการณ์ (a priori) หรือได้รับเหตุผลสนับสนุนอย่างเป็นอิสระจากประสบการณ์ นั่นคือ การกล่าวได้ว่าการถ่ายทอดทางญาณวิทยาจาก P ไป Q เมื่อและก็ต่อเมื่อ “ถ้า P แล้ว Q” เป็นประพจน์ที่เราสามารถรู้และยืนยันได้ก่อนประสบการณ์ แนนอนว่า ทั้งประพจน์ P และประพจน์ Q ในตัวของมันเองอาจไม่สามารถรู้ได้ก่อนประสบการณ์ แต่เมื่อมันอยู่ในรูปประพจน์เงื่อนไข (conditional proposition) ก็มีความเป็นไปได้ที่ประพจน์เงื่อนไขดังกล่าวจะรู้ได้แบบก่อนประสบการณ์ เช่น ประพจน์ “นาย ก เป็นชายโสด” ไม่สามารถรู้ได้ก่อนประสบการณ์ แต่สำหรับประพจน์ “ถ้า นาย ก เป็นชายโสด แล้ว เขาเป็นผู้ชาย” แล้ว ประพจน์เงื่อนไขนี้สามารถรู้ได้ก่อนประสบการณ์ แม้ความรู้ในประพจน์เงื่อนไข (antecedent) จะเป็นความรู้แบบหลังประสบการณ์ แต่ความรู้ที่เรามีต่อประพจน์เงื่อนไขทั้งหมดนั้นเป็นแบบก่อนประสบการณ์ ลักษณะเช่นนี้แตกต่างจาก ประพจน์เงื่อนไข “ถ้า นาย ก เป็นพ่อครัว แล้ว นาย ก ทำอาหารอร่อย” โดยประพจน์ทั้งหมดนี้ไม่สามารถรู้ได้ก่อนประสบการณ์ เพราะความจริงของประพจน์เงื่อนไขนี้ต้องดูข้อเท็จจริงในโลกประกอบ (นาย ก เป็นพ่อครัวและนาย ก ทำอาหารอร่อยจริง) ไม่สามารถตัดสินได้จากเพียงมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้อง เพราะไม่มีความเชื่อมโยงทางมโนทัศน์โดยตรงระหว่างการเป็นพ่อครัวกับการทำอาหารอร่อย

การอ้างเหตุผลเรื่องช่องว่างทางญาณวิทยาอ้างเหตุผลว่า ความจริงของประพจน์ “ถ้า P แล้ว Q” นั้นไม่สามารถรู้ได้ก่อนประสบการณ์ เพราะแม้ P จะสามารถรู้ได้ด้วยวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นความรู้หลังประสบการณ์ แต่เราไม่สามารถอนุมานจาก P ไป Q ได้ เนื่องจากไม่มีความเชื่อมโยงโดยตรงระหว่าง P ที่เป็นมโนทัศน์ทางกายภาพกับ Q ที่เป็นมโนทัศน์ทางปรากฏการณ์ ที่จะทำให้เรากล่าวได้ว่า “ถ้า P แล้ว Q” เป็นจริงก่อนประสบการณ์

ตัวอย่างการอ้างเหตุผลเรื่องช่องว่างทางญาณวิทยา เช่น การอ้างเหตุผลเรื่องช่องว่างทางการอธิบาย (explanatory gap) ของโจเซฟ เลอวิน (Joseph Levine) ที่อ้างเหตุผลว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ต่อความจริงทางกายภาพไม่สามารถนำมาใช้อธิบายความจริงทางปรากฏการณ์ได้ หรือในอีกแง่หนึ่งคือเราไม่สามารถยอมรับได้ว่า “ถ้า P แล้ว Q” นั้นสามารถรู้ได้ก่อนประสบการณ์ เพราะในการอธิบายทางวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์มโนทัศน์ทางปรากฏการณ์ในลักษณะเป็นมโนทัศน์เชิงบทบาทหน้าที่หรือเชิงสาเหตุ-ผลลัพธ์ แต่เราไม่สามารถจะวิเคราะห์มโนทัศน์ทางปรากฏการณ์ไปในลักษณะดังกล่าวได้ เนื่องจากปรากฏการณ์ เช่น *ควอลเลีย* (qualia)⁵ ซึ่งเป็นประสบการณ์ความรู้สึกภายในที่เกิดขึ้นตามมุมมองแบบอัตวิสัยของแต่ละบุคคล นั้นมีลักษณะที่แตกต่างจากปรากฏการณ์ธรรมชาติทั่วไป เช่น ก. ลักษณะของการเกิดขึ้นอย่างโดยตรงฉับพลัน (immediacy) ในแง่ที่ว่า จาก

⁵ ตัวอย่างเช่น ความรู้สึกเจ็บ

มุมมองแบบอัตวิสัยแล้ว เราารู้สึกถึงควอลิเออย่างโดยตรงจับพลัน ไม่มีสิ่งชั้นกลางระหว่างตัวเรากับควอลิเอ กล่าวคือเรารู้สึกถึงควอลิเอว่าเรามีมัน ณ เวลานั้น โดยไม่ต้องอนุมานถึงการปรากฏขึ้นของมันเป็นจากหลักฐานหรือคุณสมบัติอื่นในบริบทแวดล้อม ข.ลักษณะของการที่ไม่สามารถบรรยายได้ (indescribability) ตัวอย่างเช่น สำหรับคนที่ไม่เคยเห็นสีแดง เราย่อมไม่สามารถจะบรรยายหรือสื่อข้อมูลให้เขาเข้าใจได้ถึงความรู้สึก “แดง” ที่เกิดขึ้นกับตัวเรา⁶ ลักษณะเหล่านี้แตกต่างจากลักษณะของปรากฏการณ์ธรรมชาติทั่วไป อย่าง “น้ำ” ที่สามารถอธิบายได้ด้วยมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์เคมีว่าคือ “H₂O” ทั้งนี้เพราะเราสามารถจะวิเคราะห์ “น้ำ” ในรูปของความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ-ผลลัพธ์ที่มีกับสิ่งอื่น และพบว่า เมื่อ “น้ำ” นั้นได้รับความร้อนแล้ว มันจะเดือด ณ อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียสเช่นเดียวกันกับ “H₂O”⁷

การอ้างเหตุผลจากความสามารถคิดถึงได้ (the conceivability argument) ของชาล์เมอร์ส เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการอ้างเหตุผลเรื่องช่องว่างทางญาณวิทยา การอ้างเหตุผลนี้อ้างว่า เป็นไปได้ที่เราจะคิดถึงระบบที่มีเอกลักษณ์ทางกายภาพเดียวกันกับสิ่งที่มีความรู้สึกตัว แต่ระบบนี้ไม่มีภาวะของการมีรู้สึกตัว ระบบดังกล่าวคือสิ่งที่เรามักเรียกกันว่าซอมบี้⁸ การที่เราสามารถคิดถึงได้ถึงการมีอยู่ของซอมบี้ (หรือกล่าวคือการสามารถคิดถึงได้ถึงการมีอยู่ของระบบที่มี P โดยปราศจาก Q) แสดงให้เห็นถึงการมีช่องว่างทางญาณวิทยา เพราะ “ถ้าเราสามารถคิดได้ด้วยความเป็นเหตุผลถึงการมีอยู่ของ P โดยปราศจาก Q (ดังการอ้างเหตุผลจากความสามารถคิดถึงได้) แล้ว ก็ย่อมดูเหมือนด้วยว่า P ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางตรรกะในรูปของประพจน์เงื่อนไขกับ Q”^{9,10}

สำหรับชาล์เมอร์สแล้ว ความสามารถคิดได้ถึงการมีซอมบี้สามารถอนุมานไปสู่ความเป็นไปได้เชิงอภิปรายเกี่ยวกับการมีอยู่ของซอมบี้ที่ไม่มีความรู้สึกตัว นั้นแสดงว่าความรู้สึกตัวนั้นไม่ใช่สิ่งทางกายภาพ ซึ่งเท่ากับเป็นการปฏิเสธแนวคิดกายภาพนิยม¹¹ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ลักษณะดังกล่าวแสดงการ

⁶ โปรดดูเพิ่มเติมใน Josh Weisberg, "Hard Problem of Consciousness," in *Internet Encyclopedia of Philosophy*, ed. J. Feiser and B. Dowden (2012). และ พงศ์ศิริ ศรีวรรณะ. “แนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบถึงรากถึงโคนกับปัญหาช่องว่างทางการอธิบาย”, วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. (บทความพิจารณาตีพิมพ์).

⁷ นอกจากนี้ ควอลิเอก็ได้รับข้อวิพากษ์ เช่น จากแดน เดนเนต (Dan Dennett) ที่มองว่า การมีอยู่ของควอลิเอยังเป็นแค่ความเชื่อ และยังไม่สามารถพิสูจน์ด้วยการทดลองทางวิทยาศาสตร์ได้

⁸ Ibid., p. 106.

⁹ “P does not imply Q”

¹⁰ Ibid., p. 109. [การอ้างเหตุผลอีกแบบหนึ่งที่แสดงปัญหาเรื่องช่องว่าง ได้แก่ การอ้างเหตุผลเรื่องความรู้ของแฟรงค์ แจคสัน (Frank Jackson)]

¹¹ Ibid., p. 106.

อนุมานได้จากการมีช่องว่างทางญาณวิทยา (ความสามารถคิดได้ถึงการมีซอมบี้) ไปสู่การมีช่องว่างทางภววิทยา (ontological gap) ระหว่างคุณสมบัติทางกายภาพกับคุณสมบัติเกี่ยวกับจิต (ความเป็นไปได้เชิงอภิปรัชญาเกี่ยวกับการมีอยู่ของซอมบี้) ทั้งนี้การมีช่องว่างทางภววิทยาย่อมแสดงว่าคุณสมบัติเกี่ยวกับจิตนั้นสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นอิสระ โดยไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานจากคุณสมบัติทางกายภาพ และนั่นเท่ากับปฏิเสธแนวคิดกายภาพนิยมซึ่งเห็นว่าจิตต้องมีคุณสมบัติทางกายภาพเป็นพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจะไม่ขออภิปรายถึงประเด็นช่องว่างทางภววิทยานี้ต่อไป เพราะเป้าหมายเบื้องต้นของข้อเสนอในกลุ่มแนวคิด EA คือการแก้ปัญหาช่องว่างทางญาณวิทยา

ในขณะที่แนวคิดทางปรัชญาและศาสตร์แห่งการรู้คิดกระแสหลักพยายามแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างด้วยการมีข้อสมมติเบื้องต้นว่า จิตคือกระบวนการทำงานของสมอง แต่แนวคิดแบบ EA เสนอแนวทางที่แตกต่างออกไปด้วยการอ้างว่า จิตไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการทำงานของสมอง หากแต่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย (ซึ่งมีสมองเป็นส่วนหนึ่ง) กับสิ่งแวดล้อม โดยเราสามารถกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ในการแสดงความเชื่อมโยงระหว่างข้อเท็จจริงทางกายภาพกับข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์นั้น ข้อเท็จจริงทางกายภาพตามแนวคิดกระแสหลักคือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของสมอง ส่วนข้อเท็จจริงทางกายภาพในแนวคิดของ EA คือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อม

2. ข้อเสนอของกลุ่มแนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการในการแก้ปัญหาเรื่องช่องว่าง

กลุ่มแนวคิดแบบ EA มีแนวคิดพื้นฐานร่วมกันในการแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างในแง่ที่ว่า ความรู้สึกตัวเกิดจากกระบวนการรู้คิดในรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบการรู้คิดกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ความรู้สึกตัวไม่ได้เป็นภาวะที่สามารถอธิบายลดทอนลงเป็นเพียงแค่การแสดงบทบาทหน้าที่ของสมอง¹² หรือดังที่กล่าวข้างต้นว่า ในการเชื่อมโยงการมีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางกายภาพกับการมีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์นั้น ข้อเท็จจริงทางกายภาพของกลุ่มแนวคิดแบบ EA คือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มเองก็มีแนวทางที่แตกต่างออกไปในการแก้ปัญหาเรื่องช่องว่าง สำหรับแนวคิด AE นั้นมีข้อเสนอพื้นฐานว่าด้วยแนวคิดเรื่องความเป็นอัตตาณัติ (autonomy)¹³ ของระบบสิ่งมีชีวิต โดยมีที่มาจากความสามารถสร้างตัวตนของระบบสิ่งมีชีวิต เพื่อแสดงความสืบเนื่องระหว่างชีวิตกับจิต ส่วน SE นั้นก็มีข้อเสนอพื้นฐานว่า

¹² แนวคิดดังกล่าวมาจาก “The Embodied Mind” ที่กล่าวได้ว่าเป็นงานชิ้นแรกที่น่าเสนอแนวคิดแบบ EA

¹³ ความสามารถของระบบในการบริหารจัดการตนเอง (self-government)

ประสบการณ์แห่งความรู้สึกเชิงการรับรู้ (perceptual experience) นั้นมีที่มาจากการทำงานของความสามารถหรือความรู้เรื่องการสัมผัสและเคลื่อนไหว (sensorimotor knowledge)

2.1 แนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบสร้างตนเองโดยอิสระ (AE)

แนวคิดพื้นฐานสำคัญของ AE คือข้อเสนอเรื่องความสืบเนื่องระหว่างชีวิตกับจิต (life-mind continuity thesis) โดย AE ใช้ข้อเสนอนี้ในการแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างด้วยการอ้างเหตุผลเรื่องความสามารถคิดถึงได้ถึงการมีอยู่ของขอมบี้ ทั้งนี้แนวคิดเรื่องความสืบเนื่องระหว่างชีวิตกับจิต ดังกล่าวของ AE เกิดจากความต้องการเสนอกรอบความคิดใหม่ในการทำความเข้าใจจิตและการรู้คิด ดังคำกล่าวของทอมป์สัน¹⁴ ที่ว่า

“ลักษณะการจัดระบบเกี่ยวกับตัวตน (self-organizing) ของจิตเป็นรูปแบบที่ถูกขยายออกมาจากลักษณะการจัดระบบเกี่ยวกับตัวตนของสิ่งมีชีวิต การจัดระบบในลักษณะการสร้างตัวตนของสิ่งที่มีชีวิตทางชีววิทยาได้แผ่ขยายไปเรื่อยเรื่อยแล้วถึงการรู้คิด และจิตที่เริ่มเกิดขึ้นมานี้ ได้ค้นพบซึ่งการแสดงออกถึงการมีความรู้สึก ในพลวัตแห่งการจัดระบบของการกระทำ การรับรู้...”¹⁴ ดังนั้น “จากมุมมองนี้ สิ่งมีชีวิตซึ่งมีลักษณะทางจิต ก็ย่อมเป็นสิ่งมีชีวิตซึ่งมีลักษณะทางกาย (bodily) ด้วยเช่นกัน และสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะทางจิตนี้เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่บนโลก โดยรากฐานของการมีชีวิตทางจิตนั้นไม่ได้เพียงแค่อยู่ในสมอง หากแต่ยังแตกกิ่งก้านผ่านร่างกายและสิ่งแวดล้อม การมีชีวิตทางจิตของเราจึงเกี่ยวข้องกับร่างกายของเราและโลก ... ไม่สามารถลดทอนโดยง่ายไปสู่การเป็นกระบวนการทางสมองภายในศีรษะ”

15

จากคำกล่าวข้างต้น ความสืบเนื่องระหว่างชีวิตกับจิตคือการที่จิตมีการจัดระบบความเป็นตัวตนของตนเองที่ขยายเพิ่มหรือมีความซับซ้อนกว่าสิ่งมีชีวิต หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า รูปแบบของการเป็นสิ่งมีชีวิตเป็นรูปแบบเบื้องต้นของจิตหรือการรู้คิด เราจึงสามารถทำความเข้าใจจิตหรือการรู้คิดได้ผ่านการเข้าใจรูปแบบการมีชีวิตของสิ่งมีชีวิต และ AE นั้นก็อ้างเหตุผลว่ารูปแบบดังกล่าวของสิ่งมีชีวิตคือการจัดระบบแบบสร้างตัวตนของระบบสิ่งมีชีวิตที่แผ่ขยายของการรู้คิดเบื้องต้น ดังที่ปรากฏในปฏิสัมพันธ์ระหว่างจุลชีพเซลล์เดียวกับสิ่งแวดล้อม

¹⁴Thompson, E. *Mind in life: biology, phenomenology and the sciences of the mind*. (Cambridge : Harvard University Press ,2007) p.ix.

¹⁵Ibid., p. ix.

จุลชีพเซลล์เดียวมีการสร้างตัวตนแยกออกมาจากการเป็นสิ่งกายภาพระดับเดียวกันกับสิ่งแวดล้อมของมัน ทั้งนี้รูปแบบโครงสร้างทางชีววิทยาของตัวมันมีพื้นฐานมาจากกระบวนการเผาผลาญอาหาร (metabolism) ซึ่งสร้างองค์ประกอบของตัวเซลล์คือเยื่อหุ้มเซลล์ (semipermeable membrane) โดยที่เยื่อหุ้มเซลล์นี้ได้ทำให้เกิดเอกภาพ (unity) ขึ้นกับองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในขอบเขตทางชีวเคมีของตัวเซลล์ และในขณะเดียวกันได้กำหนดขอบเขตการมีปฏิสัมพันธ์กับโลกด้วย เช่น การอนุญาตให้เกิดการแลกเปลี่ยนพลังงานหรือสสารทางเคมีบางอย่างกับสิ่งแวดล้อม เพื่อคงไว้ซึ่งการสร้างอัตลักษณ์ในการดำรงอยู่ของตัวมันเอง การสร้างตัวตนของจุลชีพเซลล์เดียวสะท้อนถึงการมีอัตตาณัติขั้นพื้นฐาน (basic autonomy) ของระบบสิ่งมีชีวิต จากความสามารถทำให้เกิดอัตลักษณ์ของตัวเองที่แตกต่างจากการเป็นสิ่งกายภาพทั่วไป¹⁶

อย่างไรก็ตาม ความสามารถในการสร้างตัวตนอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการอธิบายการรู้คิด ดังในกรณีของแบคทีเรียชนิดที่สามารถเคลื่อนไหวได้ (motile bacteria) แบคทีเรียชนิดดังกล่าววิ่งไปตามทิศทางการเข้มข้นของน้ำตาล แสดงให้เห็นถึงการที่น้ำตาลมีนัยสำคัญต่อแบคทีเรียที่เป็นระบบสิ่งมีชีวิต นัยสำคัญของน้ำตาลไม่ได้อยู่ที่ตัวของน้ำตาลเองในฐานะสิ่งกายภาพ หากแต่วางอยู่บนความสัมพันธ์อย่างเป็นพลวัตกับแบคทีเรียในฐานะระบบอัตตาณัติจากความสามารถสร้างตัวตน โดยมันได้ปฏิสังสรรค์กระทำการ (enact) ให้น้ำตาลมีนัยสำคัญในฐานะ “อาหาร” สำหรับมัน แบคทีเรียได้เปลี่ยนสถานะของสิ่งในโลกภายนอกในฐานะสิ่งกายภาพ ให้เป็นสิ่งที่มีความหมายและคุณค่าสำหรับมันด้วยกิจกรรมการสร้างความหมาย (sense-making) ของระบบสิ่งมีชีวิต ซึ่งถือเป็นลักษณะการรู้คิดของระบบสิ่งมีชีวิต อย่างไรก็ตาม การสร้างความหมายของระบบสิ่งมีชีวิตไม่ได้สิ้นสุดลงแค่การเห็นว่าน้ำตาลมีนัยสำคัญในฐานะ “อาหาร” อันเป็นผลจากการสร้างตัวตนของระบบสิ่งมีชีวิตเท่านั้น หากแต่การสร้างความหมายยังประกอบด้วยการปรับตัว กล่าวคือระบบสิ่งมีชีวิตมีความสามารถปรับตัวในการมีปฏิสัมพันธ์ในแบบที่จะช่วยเสริมสร้างการดำรงอยู่ของตัวมันเอง (หรืออาจมีปฏิสัมพันธ์ในแบบที่หลีกเลี่ยงสิ่งที่จะมาทำลายการดำรงอยู่ของตัวมันเอง) ทั้งนี้จะเห็นได้จากที่แบคทีเรียนั้นปรับตัวเคลื่อนไหวไปตามทิศทางการเข้มข้นของน้ำตาล โดยจะเคลื่อนตัวไปตามทิศทางที่มีความเข้มข้นของน้ำตาลมากกว่า เนื่องจากน้ำตาลที่มีความเข้มข้นมากกว่าย่อมเป็นอาหารที่ดีกว่าสำหรับแบคทีเรีย และด้วยความเข้าใจแบบนี้เอง AE จึงเรียกระบบที่สะท้อนออกถึงการสร้างความหมายซึ่งประกอบขึ้นด้วยการกระทำการสร้างตัวตนและความสามารถปรับตัวนี้ว่า ระบบอัตตาณัติแบบปรับตัว (adaptive autonomy)¹⁷

¹⁶ Di Paolo EA, Iizuka H, “How (not) to model autonomous behaviour”, *BioSystems* 91,2 (2008) :410

¹⁷ Thompson, E. & Stapleton, M., “Making sense of sense-making: Reflections on enactive and extended mind theories”, *Topoi* 28 (2009): 24-25.

ในการแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างนั้น AE เริ่มต้นด้วยการแย้งการอ้างเหตุผลเรื่องซอมบี้ว่า แท้จริงแล้วเราไม่สามารถคิดถึงการมีอยู่ของซอมบี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีแต่ร่างกายในฐานะระบบกายภาพที่ไม่มีประสบการณ์ความรู้สึกทางอัตวิสัยได้ เนื่องจากความสามารถรับรู้และเคลื่อนไหวของร่างกายในฐานะระบบสิ่งมีชีวิตนั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ความรู้สึกเชิงอัตวิสัย เช่น การรับรู้เกี่ยวกับปฏิกิริยาหรือความรู้สึกเกี่ยวกับตำแหน่งอันเกี่ยวเนื่องด้วยการเคลื่อนไหวของร่างกายตนเอง (proprioceptive) ทั้งนี้หากระบบสิ่งมีชีวิตปราศจากความรู้สึกดังกล่าวเสียแล้ว จะทำให้การรับรู้และการกระทำทางกายหลายอย่างไม่สามารถเกิดขึ้นได้ การอ้างเหตุผลเรื่องซอมบี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีข้อสมมติพื้นฐานว่า ประสบการณ์ความรู้สึกทางร่างกายไม่มีความจำเป็นในการก่อให้เกิดพฤติกรรมแบบเดียวกันกับมนุษย์ปกติ อย่างไรก็ตาม ข้อสมมตินี้ถือเป็นข้อสมมติที่กล่าวอ้างมากเกินไปจนเกินความเป็นจริง โดยจำเป็นต้องมีการอ้างเหตุผลอื่นเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนข้อสมมตินี้ให้น่าเชื่อถือกว่าที่เป็นอยู่¹⁸

ด้วยเหตุนี้เอง AE จึงมองว่าปัญหาเรื่องช่องว่างนั้น แท้จริงแล้วเป็นปัญหาเกี่ยวกับการเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างร่างกายในฐานะสิ่งกายภาพกับร่างกายในฐานะระบบสิ่งมีชีวิตที่มีประสบการณ์ความรู้สึกเชิงอัตวิสัย โดยอาจเรียกได้ว่าปัญหาร่างกายกับกาย (The Body-Body Problem)¹⁹ ทั้งนี้จากการอ้างเหตุผลเรื่องความสับสนเนื่องระหว่างชีวิตกับจิตข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นว่า แม้ในด้านหนึ่งร่างกายของระบบสิ่งมีชีวิตนั้นมีลักษณะทางกายภาพ เช่น แบคทีเรียในฐานะสิ่งกายภาพหนึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับน้ำตาลซึ่งเป็นอีกสิ่งกายภาพหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งร่างกายของระบบสิ่งมีชีวิตก็มีประสบการณ์ความรู้สึกเชิงอัตวิสัยด้วยไปพร้อม ๆ กัน เพราะระบบสิ่งมีชีวิต เช่น แบคทีเรีย นั้นย่อมมีปฏิสัมพันธ์กับโลกในฐานะระบบอัตตาณัติจากความสามารถสร้างตัวตน และย่อมมีการสร้างความหมายหรือมีมุมมองเชิงอัตวิสัยเสมอว่า น้ำตาลเป็น “อาหาร” ที่มีความสำคัญสำหรับมันในการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตัวมันเอง

2.2 แนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบรับสัมผัสและเคลื่อนไหว (SE)

SE เห็นว่า ปัญหาเรื่องช่องว่างเกิดจากความเข้าใจว่าสมองมีความสัมพันธ์โดยตรงในลักษณะการเป็นสาเหตุให้เกิดประสบการณ์ความรู้สึก ด้วยเหตุนี้ SE จึงปฏิเสธการพยายามอธิบายประสบการณ์ความรู้สึกในฐานะภาวะซึ่งเกิดจากภาวะการทำงานของสมอง และเสนอว่าแท้จริงแล้ว การมีประสบการณ์ความรู้สึกนั้นเป็นการมีปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างระบบการรู้คิดของมนุษย์ (ที่

¹⁸Thompson, E. *Mind in life: biology, phenomenology and the sciences of the mind*. (Cambridge : Harvard University Press ,2007) pp.231-233.

¹⁹ Ibid., p.237.

ประกอบด้วยสมองและร่างกาย) กับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เราสามารถอธิบายการมีประสบการณ์ความรู้สึกทั้งหลายได้ในฐานะรูปแบบต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ทางขบวนการรับสัมผัสและเคลื่อนไหว (patterns of sensorimotor dependencies) ซึ่งสะท้อนออกให้เห็นได้ในการกระทำต่าง ๆ

SE ได้เสนอวิธีการใหม่ในการอธิบายการมีประสบการณ์ความรู้สึก เช่นประสบการณ์จากการมองเห็น เอาไว้ว่า “ความคิดสำคัญของวิธีการใหม่ของเราคือ การมองเห็นเป็นวิถีแห่งการสำรวจโลกด้วยความรู้ ซึ่งเราเรียกว่าความรู้เรื่องการรับสัมผัสและเคลื่อนไหว”²⁰ ในแง่นี้สมองไม่ได้แสดงบทบาทหน้าที่เป็นตัวแทนทางจิต ในการก่อให้เกิดประสบการณ์ความรู้สึกของการมองเห็น ทว่าประสบการณ์ความรู้สึกของการมองเห็นนั้นเกิดขึ้น เมื่อระบบซึ่งชำนาญในความรู้เรื่องการรับสัมผัสและเคลื่อนไหว ได้ใช้ความรู้นี้เคลื่อนไหวร่างกายของมันในการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

ตัวอย่างเช่นการเห็นวัตถุสีแดงของผู้รับรู้คนหนึ่ง ประสบการณ์ความรู้สึกถึงความแดงของผู้รับรู้คนนั้นจะเกิดขึ้น เมื่อผู้รับรู้เข้าใจและใช้ความรู้เรื่องการรับสัมผัสและเคลื่อนไหวที่เขา มี ทำการเคลื่อนไหวร่างกายไปในรูปแบบหนึ่ง เช่น เคลื่อนไหวลูกตาและจอย่านตาในการมองสำรวจไปที่วัตถุสีแดง ทั้งนี้ SE อธิบายด้วยว่า เด็กทารกอาจมีรูปแบบการเคลื่อนไหวร่างกายนี้อยู่แล้ว แต่อาจยังไม่มีประสบการณ์ความรู้สึกถึงความแดง เนื่องจากเด็กทารกยังไม่เข้าใจถึงความรู้ในรูปแบบการเคลื่อนไหวร่างกายนี้ แต่ทันทีที่เด็กทารกเติบโตและพัฒนาความสามารถที่จะเข้าใจและเริ่มควบคุมการใช้ความรู้นี้ขึ้นมาได้ พวกเขาก็จะมีประสบการณ์ความรู้สึกถึงความแดงเกิดขึ้น เมื่อพวกเขาใช้ความรู้เรื่องการรับสัมผัสและเคลื่อนไหวนี้ในการมีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุสีแดง²¹

อย่างไรก็ตาม SE นั้นไม่ได้แก้ปัญหาเรื่องช่องว่างไปในลักษณะเดียวกับแนวคิดแบบกำจัดนิยม (eliminative materialism) ที่ปฏิเสธการมีอยู่จริงของประสบการณ์ความรู้สึก หากแต่ SE ปฏิเสธว่าสมองไม่ได้มีความความสัมพันธ์เชื่อมโยงโดยตรงกับการมีประสบการณ์ความรู้สึก โดยสมองเป็นเพียงส่วนหนึ่งในปฏิสัมพันธ์เชิงรับสัมผัสและเคลื่อนไหวอันเป็นความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างสมอง ร่างกาย และสิ่งแวดล้อมที่ประกอบขึ้นเป็นการมีประสบการณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงไม่ได้มีปัญหาเรื่องช่องว่างของการเชื่อมโยงการแสดงบทบาทหน้าที่ของสมองกับการมีประสบการณ์ความรู้สึก ทั้งนี้เราสามารถเปรียบเทียบความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างประสบการณ์ความรู้สึกด้วยการพิจารณารูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์กับโลก ตัวอย่างเช่น ความรู้สึกและรูปแบบของการเคลื่อนไหว

²⁰O'Regan, J. K., & Noë, A, “A sensorimotor account of vision and visual consciousness”. *Behavioral and Brain Science*, 24 (2001) : 940.

²¹Degenaar J, O'Regan JK “Sensorimotor theory of consciousness”. *Scholarpedia* 10,5 (2015):4952.

ร่างกายในขณะขับรถสปอร์ตนั้นย่อมแตกต่างไปจากขณะขับรถแทรกเตอร์ ในแง่ที่ว่าการควบคุมพวงมาลัยและเหยียบคันเร่งรถสปอร์ตนั้นให้ความรู้สึกและปฏิสัมพันธ์ที่แตกต่างรูปแบบที่มีต่อรถแทรกเตอร์

ในการที่ SE ใช้แนวคิดพื้นฐานข้างต้นมาแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างนั้น SE ได้จำแนกปัญหาเรื่องช่องว่างออกเป็นสองประเภทคือ ปัญหาช่องว่างแบบเปรียบเทียบ และ ปัญหาช่องว่างแบบสมบูรณ์ สำหรับปัญหาช่องว่างแบบเปรียบเทียบนั้น SE ยังแบ่งย่อยอีกเป็นสองปัญหาคือ ปัญหาช่องว่างการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างประเภทประสาทรับสัมผัส และปัญหาช่องว่างการเปรียบเทียบระหว่างความรู้สึกที่ต่างกันภายในประเภทของประสาทรับสัมผัสเดียวกัน

ในการแก้ปัญหาช่องว่างการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างประเภทประสาทรับสัมผัส เช่น ระหว่างการมองเห็นกับประสาทสัมผัสประเภทอื่นๆ นั้น SE ได้อธิบายว่า ความแตกต่างดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่รูปแบบทางกายภาพในการรับสัมผัสและเคลื่อนไหว ของกิจกรรมทางกายของผู้รับรู้ทางการมองเห็นแตกต่างจากจากประสาทสัมผัสอื่น ๆ เช่น การได้ยิน กล่าวคือ ในการมองเห็นนั้น รูปแบบการเคลื่อนไหวหลักทางร่างกายคือการเคลื่อนไหวศีรษะ ซึ่งสามารถทำให้สิ่งในโลกผ่านเข้ามาหรือพ้นจากพื้นที่การมองเห็น (visual field) แต่สำหรับการได้ยินเสียงแล้ว จะไม่มีการนำคำว่า “พื้นที่การได้ยิน” (auditory field) เข้ามาใช้ในการอุปมาเพื่อสื่อถึงรูปแบบการเคลื่อนไหวร่างกายซึ่งเกี่ยวข้องกับความแตกต่างกันในขณะที่ ‘ได้ยิน’ กับ ‘ไม่ได้ยิน’ ส่วนการแก้ปัญหาช่องว่างแบบเปรียบเทียบระหว่างความรู้สึกที่ต่างกันภายในประเภทของประสาทรับสัมผัสเดียวกัน เช่น ความแตกต่างระหว่างประสบการณ์ ‘การมองเห็นเส้นตรง’ กับประสบการณ์ ‘การมองเห็นเส้นโค้ง’ นั้น SE อธิบายว่าเป็นเรื่องความแตกต่างด้านรูปแบบทางกายภาพเกี่ยวกับการรับสัมผัสและเคลื่อนไหวของกิจกรรมทางกายของผู้รับรู้ ซึ่งคือรูปแบบการเคลื่อนไหวของลูกตาที่มีแตกต่างกันระหว่างการกระตุ้นทางประสาทรับสัมผัสในการเห็นเส้นตรงกับการกระตุ้นทางประสาทรับสัมผัสในการเห็นเส้นโค้ง

สำหรับปัญหาช่องว่างแบบสมบูรณ์หมายถึงปัญหาเรื่องความเชื่อมโยงระหว่างการใช้ปฏิสัมพันธ์ที่มีฐานอยู่บนความรู้เรื่องรับสัมผัสและเคลื่อนไหวกับการมีประสบการณ์ความรู้สึก²² โดย SE แก้ปัญหาประเภทนี้ด้วยการมองว่า ในตัวการมีปฏิสัมพันธ์กับโลกบนฐานความรู้เรื่องรับสัมผัสและเคลื่อนไหวเองนั้นแฝงการมีประสบการณ์ความรู้สึก กล่าวคือมีความต่างกันระหว่างการตระหนักรู้ทางการรับรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับโลก (เช่น การตระหนักรู้จากการมองเห็นสิ่งตรงหน้า) กับการตระหนักรู้ที่ไม่ใช่การ

²² O'Regan, J. K., & Noë, A, “A sensorimotor account of vision and visual consciousness”. *Behavioral and Brain Science*, 24 (2001) : 1011.

ตระหนักรู้ทางการรับรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับโลก (เช่น การตระหนักรู้ด้วยการคิดโดยไม่ได้ผ่านประสาทสัมผัส)

ตัวอย่างความแตกต่างดังกล่าวข้างต้น เช่น ความแตกต่างระหว่างการตระหนักรู้ต่อการเห็นหนังสือตรงหน้ากับการตระหนักรู้ต่อการคิดถึงหนังสือที่อยู่ในอีกห้องหนึ่ง พื้นฐานสำคัญของความแตกต่างระหว่างการตระหนักรู้สองแบบนี้มีอยู่สองประการด้วยกัน ประการแรกเกี่ยวกับ ‘ความเป็นร่างกาย’ (bodiliness) กล่าวคือ การเคลื่อนไหวร่างกายของเราส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการตระหนักรู้ต่อการรับรู้ถึงหนังสือที่อยู่ตรงหน้า แต่ทว่าไม่ได้ส่งผลต่อการตระหนักรู้ทางความคิดถึงหนังสือที่อยู่ในอีกห้องหนึ่ง พื้นฐานสำคัญประการที่สองเกี่ยวข้องกับ ‘ความเกาะกุม’ (grabbiness) กล่าวคือ ระบบการมองเห็นของเราทำงานประสานกัน ในลักษณะที่การเปลี่ยนแปลงของสิ่งเร้า (หนังสือ) บนพื้นที่การมองเห็น จะกระตุ้นให้เกิดการเริ่มตอบสนองทางร่างกาย เช่น ถ้าหนังสือตรงหน้าเราเคลื่อนที่ หรือแสงที่ตกลงบนหนังสือนั้นเกิดเปลี่ยนแปลงโดยฉับพลัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหนังสือจะเกาะกุมความใส่ใจของเรา และเป็นสาเหตุให้ลูกตาเคลื่อนไหวจับจ้องไปที่หนังสือ ในแง่นี้เรามีความเชื่อมโยงกับหนังสือตรงหน้าเราผ่านความเกาะกุมดังกล่าว ในทางตรงกันข้าม สำหรับความคิดของเราต่อหนังสืออีกห้องหนึ่งนั้น ไม่มีความเกาะกุมที่กล่าวถึงนี้เกิดขึ้น เราจึงไม่มีความรู้สึกตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นกับหนังสือในอีกห้องหนึ่ง ดังนั้น สำหรับปัญหาช่องว่างแบบสมบูรณ์ SE จึงอธิบายว่า เรามีประสบการณ์ความรู้สึกหนึ่ง จากการมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการใช้ความรู้เรื่องรับสัมผัสและเคลื่อนไหวในรูปแบบที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ความรู้สึกนั้น ก็เพราะในสถานการณ์นั้น ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวมีฐานอยู่บน ‘ความเป็นร่างกาย’ และ ‘ความเกาะกุม’²³

SE เห็นว่า ความเป็นไปได้ที่ผู้กระทำซึ่งมีเพียงความรู้เรื่องรับสัมผัสและเคลื่อนไหวในการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (เช่น ระบบนำวิถีของจรวด ซึ่งการทำงานของมันแสดงการมีความสามารถรับสัมผัสและเคลื่อนไหวในการติดตามเป้าหมาย (tracking))²⁴ อาจจะได้ว่าเป็นผู้กระทำซึ่งมีประสบการณ์ความรู้สึก ถ้าหากในอนาคตนั้นเราพัฒนาระบบลักษณะดังกล่าวจนสามารถสร้างหุ่นยนต์ที่มีความรู้เรื่องรับสัมผัสและเคลื่อนไหว รวมถึงมันสามารถใช้ข้อมูลจากความรู้นั้นในการวางแผนและกำหนดการกระทำตลอดจนถ้าหากการปฏิสัมพันธ์ของมันในการรับรู้โลกนั้นมีลักษณะของ ‘ความเป็นร่างกาย’ และ ‘ความ

²³Ibid.,pp.1011-2.

²⁴ Ibid.,p. 943.

เกาะกุม’ ด้วยแล้ว เราก็ย่อมสามารถกล่าวได้ว่าหุ่นยนต์ดังกล่าวนี้มีประสบการณ์ความรู้สึกจากการรับรู้²⁵

2.3 บทสรุปข้อเสนอของสองแนวคิด

จากปัญหาช่องว่างทางญาณวิทยาในการเชื่อมโยงการมีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางกายภาพไปยังการมีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์ แม้ในเบื้องต้นทั้ง AE และ SE ล้วนเห็นร่วมกันในฐานะแนวคิดแบบ EA ว่าข้อเท็จจริงทางกายภาพคือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อม แต่ผู้วิจัยเองเห็นว่า ทั้งสองแนวทางมีวิธีการและขอบเขตของการแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน

ข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์สำหรับ AE เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเป็นอัตวิสัยของการมีประสบการณ์ความรู้สึก กล่าวคือ เป็นข้อเท็จจริงของความสัมพันธ์ระหว่างระบบสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ในฐานะสิ่งที่มีนัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมัน ดังที่ดิ เปาโล ได้กล่าวให้เห็นภาพว่า “การมีประสบการณ์ความรู้สึกตามแนวคิดแบบปฏิสังสรรค์กระทำการนั้น ร้อยรัดเข้าด้วยกันกับการเป็นสิ่งที่มีความมีชีวิตอยู่ และการจมอยู่ในโลกแห่งนัยสำคัญ”²⁶ ทั้งนี้ข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์ดังกล่าวได้รับคำอธิบายมาจากความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางกายภาพที่ว่า ระบบ (ของสิ่งมีชีวิต) หนึ่ง ๆ มีการจัดระบบแบบสร้างตัวตนรวมกับความสามารถปรับตัว จนทำให้ระบบนั้น ๆ มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมไปในลักษณะที่พร้อมต่อการสร้างความหมายอยู่ตลอดเวลา

สำหรับ SE นั้นให้ความสำคัญในลำดับแรกกับปัญหาช่องว่างแบบเปรียบเทียบ หรือปัญหาเกี่ยวกับลักษณะการมีคุณภาพที่ต่างกันของการมีประสบการณ์ความรู้สึก ด้วยเหตุนี้ข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์สำหรับ SE จึงเป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคุณภาพของประสบการณ์ความรู้สึก โดย SE อ้างว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ได้รับคำอธิบายมาจากข้อเท็จจริงทางกายภาพ ซึ่งก็คือรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์แบบรับสัมผัสและเคลื่อนไหวที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ลำพังแต่การแก้ปัญหาดังกล่าวนี้เพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ เนื่องจากยังมีปัญหาช่องว่างแบบสมบูรณ์ หรือปัญหาการเชื่อมโยงระหว่างสถานะการมีประสบการณ์ความรู้สึกกับรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์แบบรับสัมผัสและเคลื่อนไหวอีกปัญหาหนึ่ง ทั้งนี้ SE ได้แก้ปัญหานั้นด้วยการอธิบายว่า ความเชื่อมโยงย่อมเกิดขึ้นได้ เนื่องจากในการมีปฏิสัมพันธ์ด้วยความรู้เรื่องรับสัมผัสและเคลื่อนไหว มีลักษณะของ ‘ความเป็นร่างกาย’ และ ‘ความเกาะ

²⁵ Ibid., pp.1012-3.

²⁶ Di Paolo, E.A., Rohde, M., and De Jaegher, H., “Horizons for the enactive mind: values, social interaction and play”. In: *Enaction: toward a new paradigm of cognitive science*. Eds. J. Stewart, O. Gapenne, and E.A. Di Paolo (Cambridge, MA: MIT Press, 2010) ,p. 43.

กุม' ประกอบด้วยเสมอ อย่างไรก็ตาม AE ได้โต้แย้งว่าการอ้างเหตุผลของ SE ในรูปแบบที่ว่่านั้นยังไม่เพียงพอ

3. ข้อโต้แย้งระหว่างสองแนวคิด

ข้อโต้แย้งพื้นฐานระหว่างสองแนวคิดคือ AE และ SE นั้นเกี่ยวข้องเป็นหลักกับประเด็นเรื่องความเป็นระบบอัตโนมัติ AE แย้ง SE ว่า การแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างแบบสมบูรณ์ของ SE ยังไม่เพียงพอเนื่องจากขาดคำอธิบายเรื่องผู้กระทำการ และผู้กระทำการนี้สำหรับ AE คือระบบอัตโนมัติที่มีพื้นฐานอยู่บนความสามารถในการสร้างตัวตน อย่างไรก็ตาม SE แย้งกลับว่าความสามารถในการสร้างตัวตนไม่ได้เป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเป็นระบบอัตโนมัติ

AE โต้แย้ง SE ว่า ในการแก้ปัญหาเรื่องช่องว่างแบบสมบูรณ์นั้น SE เลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการอธิบายพื้นฐานเป็นคำอธิบายเรื่องความเป็นตัวตนหรือผู้กระทำการที่มีความเป็นอัตโนมัติ เพราะในการอธิบายประสบการณ์การรับรู้ที่มาจากความรู้เรื่องสัมผัสและเคลื่อนไหวนั้น ความรู้ดังกล่าวย่อมแฝงนัยของผู้กระทำการหรือตัวตนที่สร้างความรู้เอาไว้ด้วย โดยผู้กระทำการที่มีลักษณะดังกล่าวก็คือระบบอัตโนมัติ ดังตัวอย่างแบคทีเรียที่เคลื่อนไหวได้ข้างต้น ทั้งนี้แบคทีเรียได้สร้างความรู้เรื่องการสัมผัสและเคลื่อนไหวของตัวเองขึ้นมาในรูปแบบการเคลื่อนไหวไปตามความเข้มข้นของน้ำตาล

จากตัวอย่างแบคทีเรียข้างต้นนั้น AE ได้ปฏิเสธข้อเสนอของ SE ที่บอกว่า ระบบนำวิถีของจรวดเป็นตัวอย่างของระบบที่มีความสามารถสัมผัสและเคลื่อนไหว จากความสามารถในการติดตามเป้าหมายเนื่องจาก AE เห็นว่าในขณะที่ความรู้เรื่องการสัมผัสและเคลื่อนไหวของแบคทีเรียนั้นมาจากตัวระบบเอง ส่วนความรู้เรื่องสัมผัสและเคลื่อนไหวของระบบนำวิถีของจรวดนั้นได้มาจากภายนอก ไม่ได้มีจุดเริ่มต้นจากตัวระบบเอง ดังนั้นจึงไม่สามารถกล่าวได้ว่า ระบบนำวิถีมีความรู้หรือความชำนาญเรื่องสัมผัสและเคลื่อนไหวที่แท้จริง กล่าวให้ละเอียดลงไปก็คือ เพราะระบบนำวิถีไม่ได้เป็นระบบอัตโนมัติจากการจัดระบบด้วยความสามารถสร้างตัวตน ที่ทำให้สามารถสร้างและธำรงไว้ซึ่งตัวตนในการดำรงอยู่ของระบบ ในแง่ระบบนำวิถีจึงไม่ได้สร้างความรู้และอัตลักษณ์เรื่องสัมผัสและเคลื่อนไหวของตัวเองในการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นระบบนำวิถีจึงไม่ได้เป็น “ผู้กระทำการ” หรือมีความเป็นตัวตนในการสัมผัสและเคลื่อนไหวที่แท้จริง²⁷

²⁷ Thompson, E, *Mind in life: biology, phenomenology and the sciences of the mind*. (Cambridge: Harvard University Press, 2007), pp.260-261.

SE เห็นว่าข้ออ้างเหตุผลสำคัญของ AE ก็คือระบบอัตโนมัติจำเป็นต้องมีพื้นฐานอยู่บนความสามารถสร้างตัวตน ด้วยการที่ความสามารถสร้างตัวของระบบสิ่งมีชีวิตนั้น เป็นแหล่งที่มาของการจัดระบบและกำหนดรูปแบบพฤติกรรมของตัวระบบสิ่งมีชีวิตเอง ในการมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนพลังงานและสสารกับสิ่งแวดล้อมภายนอกตลอดเวลา เพื่อสร้างและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์การดำรงอยู่ของระบบสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงเชิงพลวัต SE จึงโต้แย้งว่า เราสามารถเข้าใจลักษณะอัตตาณัติของระบบได้อยู่โดยมุ่งความสนใจไปยังความสามารถและความโน้มเอียงทางพฤติกรรมในปัจจุบันของระบบ ไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงที่มาของความสามารถและที่มาของความโน้มเอียงทางพฤติกรรมเหล่านี้ ดังนั้นจากความเข้าใจแบบนี้ จึงทำให้เราอ้างเหตุผลได้ว่า แม้ว่าที่มาของเป้าหมายสำหรับระบบหนึ่ง ๆ นั้นถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอก เช่น ประวัติของการวิวัฒนาการในกรณีสิ่งมีชีวิต หรือถูกกำหนดโดยผู้ออกแบบในกรณีหุ่นยนต์ ทว่าพฤติกรรมในปัจจุบันของระบบนั้นเองยังสามารถที่จะกล่าวได้ว่าแสดงการมีเป้าหมายของตัวระบบเอง²⁸ เพราะถ้าระบบดังกล่าวสะท้อนออกซึ่งลักษณะอัตตาณัติจากการแสดงพฤติกรรมของระบบเอง ด้วยพฤติกรรมที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นรูปแบบที่ถูกกำหนดไว้แล้วในลักษณะการตอบสนองต่อสิ่งเร้า และพฤติกรรมนั้นก็ไม่ได้ถูกกำหนดโดยสมบูรณ์จากสภาพแวดล้อม เราก็ย่อมอาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมนั้น ๆ ของระบบแสดงออกถึงการมีเป้าหมายเป็นของตนเอง การเข้าใจ ‘อัตตาณัติ’ ในแง่นี้แตกต่างไปจากมโนทัศน์เรื่องอัตตาณัติของ AE ที่วางเกณฑ์เพิ่มเติมเกี่ยวกับที่มาของเรื่องความโน้มเอียงทางพฤติกรรมของระบบว่ามาจากความสามารถสร้างตัวตน อย่างไรก็ตาม SE เห็นว่าทั้งสองมโนทัศน์ต่างก็แสดงลักษณะ ‘อัตตาณัติ’ เป็นอย่างน้อยในความหมายที่ว่า ระบบนั้น ๆ มีรูปแบบพฤติกรรมอย่างเป็นระบบ และไม่ได้เป็นไปในแบบสุ่ม ๆ โดยไม่มีเป้าหมาย ทั้งนี้อย่างน้อยสภาพแวดล้อมก็ไม่ได้ถึงกับกำหนดพฤติกรรมของระบบโดยสมบูรณ์ หากแต่ระบบนั้นเองก็มีส่วนกำหนดพฤติกรรมนั้น ๆ ด้วย

ด้วยเหตุนี้ SE จึงเสนอว่าการมีประสบการณ์ความรู้สึกนั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องหรือจำเป็นต้องมีพื้นฐานจากการสร้างตัวตน เพื่อแสดงถึงที่มาของเป้าหมายและความสามารถในการแสดงพฤติกรรมของระบบ ทั้งนี้ SE ได้ยกตัวอย่างเช่น กรณีการมีประสบการณ์ความรู้สึกเชิงการรับรู้ สมมติตัวเราได้ปฏิบัติขึ้นใหม่โดยมีลักษณะทุกอย่างเหมือนตัวเราเองในอดีต แต่ขาดไปซึ่งมิติในแง่ประวัติความเป็นมา เช่น ความทรงจำในอดีตของตัวเรา เป็นต้น ในกรณี SE จะมองว่าตัวเราที่ปฏิบัติขึ้นใหม่นี้ก็ยังคงเป็นสิ่งที่มีความรู้สึกรู้สึกอยู่ เพราะเราเองก็ยังคงมีความสามารถปรับตัวในการรับรู้กับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การสามารถปรับตัวได้อยู่ดังกล่าวนี้นี้แสดงถึงที่เรายังคงเป็น ‘ระบบอัตตาณัติ’ อย่างไรก็ตามลักษณะความเข้าใจเช่นนี้อาจถูกโต้แย้งว่า การมีประสบการณ์ความรู้สึกเชิงการรับรู้ที่เกิดขึ้นจาก

²⁸ Degenaar J, O'Regan JK, "Sensorimotor theory and enactivism". *Topoi*, 36 (2017): 399.

ความสามารถปรับตัวในบริบทของการเป็นระบบสิ่งมีชีวิตในทางชีววิทยา โดยที่ระบบนั้น ๆ มีความสามารถสร้างตัวตนอยู่ด้วยในการสร้างพฤติกรรมหรือการรับรู้รูปแบบใหม่ ๆ ด้วยเหตุนี้จึงยังไม่สามารถกล่าวได้ว่า ความสามารถปรับตัวนั้นในตัวมันเองแล้วเพียงพอสำหรับการมีประสบการณ์ความรู้สึก ทั้งนี้ SE จึงอ้างเหตุผลต่อไปด้วยการสมมติว่า หากระบบสิ่งมีชีวิตได้รับยาบางชนิดเข้าไป และระบบสิ่งมีชีวิตนั้นสูญเสียความสามารถพัฒนาพฤติกรรมหรือการรับรู้รูปแบบใหม่ของมันไป แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า ระบบสิ่งมีชีวิตนั้นจะไร้ซึ่งประสบการณ์ความรู้สึก หากการมีความสามารถรับสัมผัสและเคลื่อนไหวของระบบสิ่งมีชีวิตดังกล่าวยังคงแสดงการปรับตัวได้ในลักษณะที่ช่วยให้ระบบนั้น ๆ ชำรงไว้ซึ่งตัวของระบบเองในการดำรงอยู่ กรอบความเข้าใจเช่นนี้สามารถใช้อธิบายระบบหุ่นยนต์ซึ่งแม้ไม่ได้มีลักษณะ ‘อัตตาณัติ’ ตามความหมายของ AE แต่ก็ยังสามารถดำรงตัวเองให้อยู่รอดได้ในสภาพแวดล้อม ดังนั้นแม้ว่าความสามารถสร้างตัวตนจะก่อให้เกิดลักษณะ ‘อัตตาณัติ’ ขึ้นในบางความหมาย แต่นั่นก็ยังไม่ได้บ่งชี้ไปด้วยว่า ความรู้สึกตัวหรือการมีประสบการณ์ความรู้สึกเชิงการรับรู้จะต้องเชื่อมโยงอย่างจำเป็นกับความสามารถสร้างตัวตน²⁹

4. ข้อวิจารณ์ต่อ SE

จากการอ้างเหตุผลของ SE ว่าลักษณะอัตตาณัติของระบบสามารถเกิดขึ้นบนฐานของความสามารถปรับตัว โดยไม่จำเป็นต้องมาจากความสามารถสร้างตัวตน ทำให้เราอาจเข้าใจได้ว่าพฤติกรรมของระบบหนึ่ง ๆ นั้นมีที่มาจากความรู้เรื่องรับสัมผัสและเคลื่อนไหวที่แท้จริงของระบบนั้น เพราะความรู้นี้มาจากความสามารถปรับตัวที่แสดงออกซึ่งลักษณะอัตตาณัติของระบบ และความรู้นี้จะช่วยชี้แจงว่าการดำรงอยู่ของระบบ ดังนั้นการอ้างเหตุผลของ SE จึงเป็นการปฏิเสธการอ้างเหตุผลของ AE ที่ถือว่าความรู้เรื่องรับสัมผัสและเคลื่อนไหวที่แท้จริงนั้น ต้องมาจากความสามารถสร้างตัวตนที่แสดงออกซึ่งลักษณะอัตตาณัติของระบบ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อวิจารณ์ที่ว่า สำหรับแนวคิดแบบปฏิสังสรรค์กระทำการหรือ EA ซึ่งเป็นฐานคิดร่วมของทั้ง AE และ SE แล้ว การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อมแสดงออกซึ่งการรู้คิด ทว่าแนวการอ้างเหตุผลของ SE ซึ่งมองว่าลักษณะอัตตาณัติของระบบมาได้จากความสามารถปรับตัวเพียงลำพัง โดยไม่จำเป็นต้องมาจากความสามารถสร้างตัวตนนั้นไม่เพียงพอที่จะทำให้กล่าวได้ว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อมนั้นแสดงออกซึ่งการรู้คิด

ผู้วิจัยมองว่า ปัญหาที่แท้จริงของ SE นั่นก็คือการมีมโนทัศน์ที่เป็นกลางเกี่ยวกับธรรมชาติพื้นฐานของระบบที่เราจะกล่าวได้ว่ามี ‘การรู้คิด’³⁰ ดังที่ SE อ้างว่า ทั้งระบบสิ่งมีชีวิตและระบบหุ่นยนต์ แม้มี

²⁹Ibid.,p.400.

³⁰ Ibid.,p.397. (เชิงอรรถที่ 3)

ธรรมชาติพื้นฐานต่างกัน แต่ถ้ามีความสามารถเรื่องรับสัมผัสและเคลื่อนไหว รวมถึงใช้ความสามารถดังกล่าวในการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยแล้ว ก็ย่อมถือได้ว่าเป็นระบบที่มีการรู้คิด ทั้งนี้จากโมทัศน์ที่เป็นกลางของ SE ต่อธรรมชาติพื้นฐานของระบบการรู้คิดนี้เอง จึงทำให้ SE อ้างว่ามีความเป็นไปได้ที่ระบบการรู้คิด จะเป็นระบบซึ่งประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ทางกายภาพที่ตายตัวไม่เปลี่ยนแปลง อย่างหุ่นยนต์ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ยากที่เราจะเข้าใจได้ว่า การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของระบบดังกล่าวนั้นแสดงการรู้คิดจริง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากสถานะทางกายภาพที่ตายตัวของระบบ ย่อมทำให้ระบบที่ว่ามันมีสถานะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างเป็น ‘อิสระ’ ในทางภววิทยา นั่นคืออัตลักษณ์แห่งการดำรงอยู่ของระบบ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อม หรืออีกนัยคือการปฏิสัมพันธ์ไม่ใช่สิ่งที่ระบบจำเป็นต้องทำเพื่อให้ตัวระบบดำรงอยู่ ทั้งนี้พฤติกรรมการมีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวของระบบ เป็นเพียงสิ่งซึ่งมีที่มาจากสาระัตถะ (essence) ของระบบ ในฐานะเป็นการแสดงธรรมชาติภายในที่ถูกกำหนดไว้ก่อนแล้วให้กับระบบ และนี่ก็หมายความว่า การดำรงอยู่ของระบบนั้นมีความสัมพันธ์แบบ ‘ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับ’ (contingent) กับสภาพแวดล้อมภายนอก กล่าวคือสภาพแวดล้อมไม่ได้แสดงถึงการมีนัยสำคัญในเชิงภววิทยาสำหรับการดำรงอยู่ของตัวระบบดังกล่าว ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ระบบในลักษณะที่ตรงกับความเข้าใจของ SE จึงไม่อาจจะเป็นแหล่งที่มาที่เป็นไปได้ของการรู้คิด เพราะปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อมนั้น ย่อมถูกมองว่าเป็นส่วนเกิน แทนที่จะเป็นองค์ประกอบหลักในการช่วยคงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ของระบบ³¹

ข้อวิจารณ์ของผู้วิจัยต่อ SE ในประเด็นปัญหาข้างต้นนี้ อธิบายให้เห็นได้ในการแย้งของผู้วิจัยต่อ SE ในการอ้างเหตุผลของ SE ว่า แท้จริงแล้วไม่ได้มีความแตกต่างระหว่างระบบสิ่งมีชีวิตกับหุ่นยนต์แต่อย่างใด ดังในกรณีที่ระบบสิ่งมีชีวิตหนึ่งนั้นได้รับยาบางชนิดจนสูญเสียความสามารถในการพัฒนาพฤติกรรมหรือพัฒนาการรับรู้รูปแบบใหม่ ทั้งนี้ผู้วิจัยขอแย้งว่า แท้จริงแล้วระบบสองระบบดังกล่าวนี้มีความแตกต่างกัน คือแม้เราจะสามารถคิดถึงมนุษย์ที่ป่วยจนตกอยู่สภาวะเสมือนผักในฐานะตัวอย่างของระบบสิ่งมีชีวิตแบบที่ SE อ้างถึงได้ หากแต่มนุษย์ในสภาวะเสมือนผักนั้นก็ยังคงมีความแตกต่างจากหุ่นยนต์อยู่ ในแง่ที่ว่ามนุษย์คนดังกล่าวยังคงมีการเปลี่ยนแปลงภายในระบบ คือยังมีการเผาผลาญอาหารอยู่ รวมถึงในขณะเดียวกันนั้นมนุษย์คนดังกล่าวก็ยังคงมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ด้วย เช่นยังสามารถรับสารอาหารจากภายนอกได้ ในแง่นี้มนุษย์ในสภาวะเสมือนผักยังคง ‘ดำรงอยู่’ บนฐานคิดที่ว่ายังมีสิ่งกายภาพบางอย่างที่มีนัยสำคัญสำหรับระบบสิ่งมีชีวิตในฐานะสารอาหารที่ช่วยสนับสนุนการ

³¹ Meincke, A. S, “Biological Subjectivity Processual Animalism as a Unified Account of Personal Identity”. in *The Unity of a Person : philosophical perspective*, ed. Jörg Noller, (London: Routledge, 2021),p.115.

ดำรงอยู่ของตัวระบบนั้นต่อไป ในขณะที่หุ่นยนต์นั้น แม้อาจมีความสามารถปรับตัวตามข้ออ้างของ SE แต่อัตลักษณ์หรือการดำรงอยู่ของหุ่นยนต์นั้นไม่ได้อ้างอิงหรือเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมผ่านความสามารถปรับตัวแต่อย่างใด กล่าวคือ การแสดงออกใด ๆ ของหุ่นยนต์เป็นเพียงการแสดงออกตามบทบาทหน้าที่ของมันที่ถูกกำหนดไว้ก่อนแล้ว เพราะแม้หุ่นยนต์จะอยู่เฉย ๆ หุ่นยนต์ก็ยังคงเป็นหุ่นยนต์ ต่างจากมนุษย์ซึ่งอยู่ในสภาวะเสมือนผึก ที่เมื่อการเปลี่ยนแปลงภายในและการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกของมนุษย์ในสภาวะดังกล่าวหยุดลง นั่นก็เท่ากับว่าอัตลักษณ์การดำรงอยู่ของเขาสิ้นสุดลงไปพร้อม ๆ กัน ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่อาจสรุปได้ว่าหุ่นยนต์มีปฏิสัมพันธ์ใด ๆ กับสิ่งแวดล้อม ในลักษณะซึ่งแสดงออกถึงการมีบางสิ่งที่มีนัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของตัวมัน

5. บทสรุป

จากปัญหาช่องว่างทางทฤษฎีในการเชื่อมโยงการมีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางกายภาพกับการมีความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์ แม้ในเบื้องต้นแนวคิด AE และ SE เห็นร่วมกันบนฐานแนวคิดแบบ EA ว่าข้อเท็จจริงทางกายภาพก็คือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อม ในลักษณะซึ่งแสดงถึงการรู้คิดที่เป็นพื้นฐานของการมีประสบการณ์ความรู้สึก แต่ผู้วิจัยเห็นว่า AE และ SE มีมโนทัศน์เกี่ยวกับ “ร่างกาย” ที่เป็นส่วนหนึ่งของข้อเท็จจริงทางกายภาพไปในทิศทางที่แตกต่างกัน ทั้งนี้สำหรับ AE นั้นเห็นว่าร่างกายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบที่แสดงการรู้คิดกับสิ่งแวดล้อมนั้นต้องเป็นระบบสิ่งมีชีวิต โดยอัตลักษณ์การดำรงอยู่ของมันมาจากการจัดระบบด้วยการความสามารถสร้างตัวตน ที่การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อมมีนัยสำคัญอย่างจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมัน จนทำให้ระบบสิ่งมีชีวิตมีมุมมองอัตวิสัยถึงความมีนัยสำคัญของสิ่งแวดล้อม

ส่วนแนวคิด SE นั้นมีมโนทัศน์ที่เป็นกลางเกี่ยวกับร่างกายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อม และพยายามแย้ง AE ว่าลักษณะอัตตาณัติของระบบที่มีการรู้คิดนั้น ได้จากการที่ระบบมีความสามารถปรับตัว โดยไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานอยู่บนความสามารถสร้างตัวตน อย่างไรก็ตาม เพราะการมีมโนทัศน์ที่เป็นกลางดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยโต้แย้ง SE ว่าการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่ SE อ้างว่ามาจากความสามารถปรับตัวของระบบ แท้จริงแล้วไม่ได้แสดงถึงการรู้คิด เพราะปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย เช่น ระบบหุ่นยนต์กับสิ่งแวดล้อมตามการอ้างเหตุผลของ SE นั้น ไม่ได้แสดงให้เห็นมุมมองอัตวิสัยของระบบต่อสิ่งแวดล้อมในฐานะสิ่งที่มีนัยสำคัญในการดำรงอยู่ของหุ่นยนต์ ด้วยเหตุนี้ การอ้างเหตุผลของ SE เรื่องความสามารถปรับตัวของระบบ จึงไม่เพียงพอที่จะปฏิเสธข้อเสนอเรื่องความสามารถสร้างตัวตนของ AE ว่าเป็นข้อเสนอที่ไม่จำเป็นสำหรับการแก้ปัญหาเรื่องช่องว่าง.

รายการอ้างอิง

- พงศ์ศิริ ศรีวรรณะ. “แนวคิดปฏิสังสรรค์กระทำการแบบถึงรากถึงโคนกับปัญหาช่องว่างทางการอธิบาย”.
วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. (บทความพิจารณาตีพิมพ์).
- Chalmers, D. J. *The character of consciousness*. New York: Oxford University Press, 2010.
- Degenaar J, O'Regan JK “Sensorimotor theory of consciousness”. *Scholarpedia* 10,5 (2015):4952.
- Degenaar J, O'Regan JK “Sensorimotor theory and enactivism”. *Topoi*, 36 (2017): 393-407.
- Di Paolo EA, Iizuka H. “How (not) to model autonomous behaviour”. *BioSystems* 91,2 (2008) :409–423
- Di Paolo, E.A., Rohde, M., and De Jaegher, H. “Horizons for the enactive mind: values, social interaction and play”. In: *Enaction: toward a new paradigm of cognitive science*. Eds. J. Stewart, O. Gapenne, and E.A. Di Paolo, 33–87. Cambridge, MA: MIT Press, 2010
- Levine, J. Materialism and qualia: The explanatory gap. *Pacific Philosophical Quarterly* 64(October) (1983) : 354–361.
- Meincke, A. S. “Biological Subjectivity Processual Animalism as a Unified Account of Personal Identity”. in *The Unity of a Person : philosophical perspective*, ed. Jörg Noller, 100-126. London: Routledge, 2021.
- O'Regan, J. K., & Noë, A. “A sensorimotor account of vision and visual consciousness”. *Behavioral and Brain Science*, 24 (2001) : 939–1031
- Thompson, E. *Mind in life: biology, phenomenology and the sciences of the mind*. Cambridge : Harvard University Press, 2007.
- Thompson, E. & Stapleton, M. Making sense of sense-making: Reflections on enactive and extended mind theories *Topoi* 28 (2009): 23-30.
- Varela FJ, Thompson E, Rosch E. *The embodied mind*. Cambridge: MIT Press, 1991.
- Weisberg, Josh. "Hard Problem of Consciousness." In *Internet Encyclopedia of Philosophy*, edited by J. Feiser and B. Dowden, 2012.